

Łódź, 18. 10. 2021 r.

Prof. dr hab. Marek Sobczyński

Katedra Geografii Politycznej, Historycznej

i Studiów Regionalnych UŁ

ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź

Wpłynęło dnia
2021-10-27

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Radosława Linkowskiego na temat:

Geografia wyborcza Podhala po 1989 roku

napisanej pod kierunkiem dr hab. Andrzeja Zborowskiego, prof. UJ i przedstawionej

Radzie Dyscypliny Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna

Uniwersytetu Jagiellońskiego

Przedstawiona do recenzji praca mieści się w uprawianym w Polsce, od czasu transformacji ustrojowej, nurcie badawczym geografii elektoralfnej, jakkolwiek wykorzystuje też metodologię stosowaną w socjologii politycznej i politologii. Dotyczy regionu, który w wielu poprzednich badaniach ogólnokrajowych wyłaniał się, jako cechujący się specyficznymi postawami wyborczymi jego populacji, przez co ukształtowały się w publicystyce stereotypowe oceny tych postaw, ale nie zostało to dotąd zbadanie szczegółowo na szczeblu lokalnym. Analiza ta jest bardzo cenna w kontekście wydanego w marcu 2021 r. (aczkolwiek z datą 2018) *Atlasu wyborczego Polski* (red. M. Kowalski, P. Śleszyński), w którym ukazywano rzeczywisty obraz kartograficzny, ale na wyższym szczeblu agregacji danych. Niniejsza praca stanowi zatem cenne wypełnienie luki poznawczej dotyczącej Podhala i jest uzupełnieniem obrazu polskich elekcji.

Praca liczy 273 strony i jest bogato ilustrowana, zawiera 87 rycin (głównie kartogramów i wykresów) i 29 tabel. Przywołana bibliografia obejmuje 186 pozycji, w tym 62 w języku angielskim i dwie we francuskim (23% cytowanych publikacji to obcojęzyczne). Niestety Autor nie oddzielił cytowanych pozycji bibliograficznych od materiałów źródłowych, takich jak akty prawne konstytuujące proces elekcji ani zestawień wyników wyborów publikowanych przez powołane do tego organy, a także nie wydzielił źródeł internetowych.

Na dysertację składa się 7 części, poza wstępem i zakończeniem jest to 5 rozdziałów merytorycznych, z których dwa (2 i 3) mają charakter wprowadzeń teoretycznych opartych na literaturze przedmiotu.

Rozdział pierwszy, o charakterze wstępnym, jest skonstruowany tradycyjnie, tak jak to się stosuje w rozprawach na stopień i zawiera wszystkie elementy konstytutywne opracowania, stanowiące o jego charakterze, które są w pracy oczekiwane i podlegają dyskusji naukowej.

Autor określił zasadniczy cel pracy jako: „analiza przestrzennego wymiaru podziałów socjopolitycznych na Podhalu”.

Dla realizacji celu zaproponował także cztery pytania badawcze:

„Czy, a jeśli tak, to czym podziały socjopolityczne w Europie Środkowo-Wschodniej (w tym w Polsce) różnią się od tych w Europie Zachodniej?

Czy można zaobserwować prawidłowości w przestrzennym zróżnicowaniu zachowań wyborczych mieszkańców Podhala?

Jakie są uwarunkowania przestrzennego zróżnicowania zachowań wyborczych mieszkańców Podhala w różnych skalach przestrzennych (gmina, miejscowość)?

W jakim stopniu uwarunkowania przestrzennego zróżnicowania zachowań wyborczych mieszkańców Podhala nawiązują do sytuacji ogólnopolskiej oraz tej na terenie dawnej Galicji?”

Praca nie zawiera niestety żadnej sformalizowanej tezy badawczej, jakkolwiek z analizy *Wprowadzenia* można wnosić, iż Autor zamierza rozprawić się z obiegową opinią o homogeniczności postaw wyborczych Górali Podhalańskich zarówno w warstwie ich konserwatywnego, prawicowego poparcia politycznego jak i braku zróżnicowania rozmieszczenia tych postaw w przestrzeni regionu (czyli tezą jest zaprzeczenie stereotypowi o politycznej i przestrzennej homogeniczności regionu).

Cel i pytania badawcze skonstruowano poprawnie, są wykonalne i dają w perspektywie szansę na rozwiązanie kwestii czy postawy wyborcze Podhala są homogeniczne, a jeśli nie, to jaka jest geneza zróżnicowania tych postaw i ich układ przestrzenny?

Autor wyróżnia dwa zakresy pracy: czasowy i przestrzenny.

„Zakres czasowy pracy obejmuje lata 1990–2015. Bardziej szczegółowej analizie poddano wyniki wyborów parlamentarnych (do Sejmu RP) z okresu 1991–2015 (8 elekcji, tj. lata 1991, 1993, 1997, 2001, 2005, 2007, 2011, 2015), natomiast w znacznie węższym zakresie badano rezultaty wyborów prezydenckich z lat 1990–2015 (6 elekcji, tj. lata 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015). W pracy zaprezentowano również rezultaty referendum na temat przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2003 r., a także – w bardzo ograniczonej formie –

wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w 2014 r.”. Niestety Autor nie wyjaśnia, czemu analizę zdecydował zakończyć na 2015 r., skoro praca nosi datę 2021. Wybory parlamentarne z 2019 roku były chyba w zasięgu badawczym Autora.

„Przestrzenny zakres pracy obejmuje region Podhala, czyli obszar dzisiejszych powiatów nowotarskiego i tatrzańskiego...”.

W odniesieniu do skali opracowania Autor precyzuje, że „podstawową analizę przestrzennego zróżnicowania zachowań wyborczych przeprowadzono w układzie miejscowości. Było to najdokładniejsze dostępne pole odniesienia, które umożliwiało zestawianie ze sobą wyników wyborów w różnych elekcjach. Analiza w układzie poszczególnych obwodów głosowania okazała się niemożliwa, przede wszystkim ze względu na znaczne zmiany w przebiegu ich granic na obszarach miejskich w okresie objętym badaniem”. Przyjmuję to uzasadnienie, jakkolwiek się z nim nie do końca zgadzam. Miejscowość nie jest dobrą jednostką badawczą w geografii wyborczej, jest taką obwód wyborczy, który może łączyć kilka miejscowości lub w przypadku miast odwrotnie, może je dzielić na kilka obwodów wyborczych. Natomiast w przypadku badań na poziomie lokalnym (dwa powiaty jak w tym badaniu, lub wielkie miasto, w przypadku recenzenta była to Łódź) odpowiedniejszym szczeblem jest poziom komisji (obwodu) głosowania. Sprawdziło się to w badaniu Łodzi o powierzchni prawie 300 km² i liczbie uprawnionych do głosowania ponad 700 tys. obywateli oraz zależnie od elekcji, podziale przestrzeni na 314-378 obwodów głosowania. Generalizacja następowała do 21 jednostek osiedlowych lub 29 bilansowych jednostek urbanistycznych. Powierzchnia Podhala jest wprawdzie znacznie większa niż Łodzi, gdyż wynosi 1946 km², ale już populacja, a zatem także liczba uprawnionych do głosowania, znacznie mniejsza, bo ok. 259 tys. obywateli. Nie do końca prawdą jest też, że zmienność przestrzenna jednostek odniesienia uniemożliwia analizę, gdyż współczesne programy GIS radzą sobie z takim problemem za pomocą interpolacji. Przy czym czynnikiem, o który interpolacja jest oparta może być powierzchnia, w obu przywołanych przypadkach, zarówno Podhala jak i Łodzi, z racji sporego zróżnicowania zainwestowania przestrzeni jest to niezbyt dobra podstawa interpolacji, albo może to być rozmieszczenie populacji, znacznie bardziej adekwatne w obu przykładach. Sam Autor recenzowanej pracy zastosował tę metodę do przyporządkowania miejscowości do historycznego podziału regionalnego Podhala (s. 7).

Autor musiał kumulować miejscowości, które w różnych wyborach znajdowały się w różnych obwodach, w większe struktury, co byłoby do uniknięcia przy zastosowaniu interpolacji ważonej populacją. W przypadku Leszczyn z sołectwa Sierockie, oparł się jednak

na obwodzie głosowania. Ostatecznie jak podaje Autor „Ze względu na szereg ograniczeń... analizę powiązań pomiędzy rozkładami głosowania na Podhalu a zróżnicowaniem społeczno-przestrzennym regionu przeprowadzono przede wszystkim na poziomie gmin”.

W kolejnej części *Wstępu* Autor omawia układ pracy, precyzując które części dzieła odpowiadają na postawione we *Wstępie* pytania badawcze, a następnie przechodzi do omówienia zastosowanej w pracy metodologii badań.

Zastosowano do analizy badanego zjawiska metodę porównania kartogramów ilustrujących przestrzenny obraz postaw wyborczych mieszkańców Podhala w kolejnych badanych elekcjach parlamentarnych i prezydenckich, którą uzupełniono metodami statystycznymi (obliczaniem korelacji Pearsona i współczynnika rang Spearmana). Ciekawa jest w tym kontekście dyskusja przeprowadzona przez Autora nad interpretacją wielkości współczynnika korelacji w różnych dyscyplinach naukowych. Ostatecznie w opracowaniu Autor słusznie preferuje interpretację zaczerpniętą z nauk politycznych.

Kolejno omówiono pochodzenie źródeł informacji. W przypadku geografii wyborczej, co jest dość oczywiste, opierać się trzeba przede wszystkim na oficjalnie ogłaszanych przez Państwową Komisję Wyborczą wynikach wyborów, do czasu kiedy uznajemy je za wiarygodne, czyli przy założeniu demokratycznego charakteru elekcji. Do analiz ekologii politycznej wykorzystuje się dane statystyczne opisujące różnorodne zjawiska społeczne i przestrzenne, które dają się korelować z rezultatami elekcji. Autor słusznie przywołuje w tym kontekście Bank Danych Lokalnych GUS czy statystyki kościelne, w odniesieniu do poziomu religijności, oraz monograficzne opracowania Podhala, szczególnie te geograficzne. Na zakończenie tej części Autor omawia procedurę badawczą zastosowaną do minimalizacji wpływu zjawiska masowego głosowania, w poszczególnych elekcjach, na szczególnie popularnego polityka, co może zaburzyć ogólny obraz wyniku elekcji.

W rozdziale drugim Autor przedstawia rozwój teorii dotyczących zróżnicowania przestrzennego postaw wyborczych, jaki nastąpił od czasu pierwszych francuskich prac wydanych na początku XX wieku. Słusznie zauważa przy tym, że proste porównanie kartogramów zastosowane przez André Siegfrieda, zostało później zastąpione przez statystyczne metody analizy regresji i analizy czynnikowej. Nie wyjaśnił jednak w rozdziale metodologicznym, czemu zrezygnował z zastosowania tych metod. Omawiany rozdział jest bardzo interesującym i szczegółowym przeglądem dotychczasowego dorobku geografii wyborczej na świecie. Autor nie pomija żadnego z ważnych nurtów klasycznych i przywołuje większość sztandarowych światowych publikacji. Następnie Autor przechodzi do kwestii socjologii polityki, definiuje zastosowane w pracy pojęcia i przedstawia założenia klasycznej

teorii Lipseta-Rokkana i uzupełniające je typologie podziałów socjopolitycznych Dahla i Kitschelta. Przywołuje także geopolityczne teorie zderzenia cywilizacji Huntingtona i końca historii i człowieka Fukuyamy omawiając ich wpływ na postawy wyborcze. W dalszej części tego teoretycznego rozdziału Autor omawia scenę wyborczą Europy Zachodniej oraz Środkowo Wschodniej analizując ją z punktu widzenia podziałów socjopolitycznych i wskazując na wpływ dominacji ustroju komunistycznego w tej drugiej części kontynentu, na kształtowanie się obecnych postaw wyborczych jego mieszkańców.

Trzeci rozdział dysertacji, także oparty o literaturę przedmiotu, poświęcono również teoretycznemu ujęciu socjopolitycznych podziałów Polski, przy czym prześledzono w nim zmienność podziałów w ujęciu chronologicznym. Autor skłania się do przyjęcia w pracy podziałów zaproponowanych przez Mariusza Kowalskiego, a zatem na opcje: lewicową, prawicową, liberalną i ludową. Choć jest to podział dość uproszczony, to na potrzeby operacjonalizacji pracy geograficznej w zupełności wystarczający i często stosowany w krajowej geografii elektoralfnej. W omawianym rozdziale Autor bardzo dobrze prezentuje zmienność badanego zjawiska i postępujące wraz z nią zmiany terminologiczne w opisywaniu tych procesów, co powoduje, że rozdział ten, sam w sobie, staje się interesującym i godnym szerszej popularyzacji opracowaniem. Na zakończenie przeglądu zmienności podziałów polskiej sceny wyborczej Autor bardzo słusznie, i jak się miało niedawno okazać „na czasie”, przywołuje tezę Tomasza Zaryckiego, iż tradycyjny w Polsce, po transformacji ustrojowej, podział postkomuniści *vis* postsolidarnościowcy zastąpiła konstrukcja socjopolityczna określona jako euroentuzjaści *vis* eurosceptycy.

Drobna uwaga do stwierdzenia Autora ze str. 33 „Wyborcy PO w początkowej fazie działalności tej partii...”, w tym kontekście warto wspomnieć, że w początkowej fazie PO nie była (aż do marca 2002 r.) partią, lecz stowarzyszeniem.

W kolejnym fragmencie rozdziału trzeciego Autor przechodzi do przestrzennego ujęcia omawianych podziałów, w których podział postkomunistyczny zastąpiony został w latach 2005-07 podziałem PO-PiS. Autor dobrze identyfikuje genezę zróżnicowania postaw politycznych mieszkańców, różnych regionów kraju. Brakuje tu niestety odniesienia do podziałów Podlasia analizowanych w literaturze przez Marka Barwińskiego. Prace z zakresu geografii wyborczej tego autora nie pojawiają się w ogóle w cytowaniach. Nie przywołano też pierwszego polskiego opracowania z geografii wyborczej autorstwa Stanisława Pączki i Stanisława Liszewskiego, choć fakt jego wydania, wprawdzie po polsku, ale w Czechosłowacji może być tu usprawiedliwieniem. W omawianej części rozdziału trzeciego pojawia się już pewien udział samodzielnych badań Autora w postaci obliczeń korelacji

między głównymi opcjami politycznymi w kolejnych elekcjach i ich analizie. Ten obszerny rozdział zamykają rozważania na temat podziałów postaw wyborczych w ujęciu lokalnym w tym w podziale zaborczym, na Kaszubach, Mazowszu i w dużych miastach.

W rozdziałach 4-6 Autor przechodzi już do meritum pracy, czyli geografii wyborczej Podhala i jest to słusznie część najobszerniejsza, obejmująca ponad 200 stron, co sprawia, że praca ma prawidłowy, zrównoważony układ wewnętrzny.

Część badawczą opracowania otwiera rozdział czwarty zatytułowany *Przestrzenne zróżnicowanie zachowań wyborczych mieszkańców Podhala w wyborach parlamentarnych w latach 1991–2015*. Na wstępie Autor staje wobec problemu kwalifikacji poszczególnych aktorów sceny wyborczej, zmiennych w kolejnych elekcjach do założonych dla uroszczenia czterech opcji politycznych. Szkoda, że nie miał Autor dostępu do powstającego od ok. 2015 r. w IGiPZ PAN *Atlasu wyborczego Polski*, którego autorzy stanęli przed podobnym problemem. Przyjęcie jednolitej klasyfikacji bardzo by ułatwiło percepcję zjawiska w skali krajowej i regionalnej. Niestety *Atlas* upubliczniono w Internecie dopiero przed miesiącem. Z drugiej strony szczęśliwie oparcie się przez Autora m.in. na opracowaniach Mariusza Kowalskiego, współautora klasyfikacji atlasowej, sprawia, że obie klasyfikacje są dość podobne.

W dalszych częściach omawianego rozdziału szczegółowej analizie poddano przestrzenne zróżnicowanie preferencji wyborczych Podhalan w kolejnych elekcjach, bogato ilustrując to zjawisko kartogramami o identycznym dla każdego wyborów układzie, zgodnym z przyjętymi opcjami politycznymi, co bardzo ułatwia ich percepcję. Na podkreślenie zasługuje estetyczne, nadzwyczaj czytelne i poprawne metodologicznie przygotowanie kartograficzne tych ilustracji, co w pracach na stopień nie jest niestety normą. Przydało by się jeszcze, dla ułatwienia analizy kartogramów przez czytelnika, załączyć do pracy wydrukowany na kalce lub folii (przejrzysty) układ granic jednostek administracyjnych z ich nazwami. Obecnie analizując kartogram trzeba każdorazowo wracać do mapy ze strony 8. Drugim ułatwieniem byłby mobilny (na wkładce) spis rozwinięć skrótowych nazw partii i koalicji wyborczych, którymi Autor operuje podczas analizy postaw wyborczych w kolejnych elekcjach. Dla przeciętnego czytelnika skrót typu „PPPP” może być trudny w percepcji. Uwagi te mogą mieć zastosowanie w przypadku, jakże pożądanej, publikacji pracy. Na marginesie warto zaznaczyć, że takie nazwy geograficzne jak „ziemia rabczańska” czy „ziemia pieniąska” piszemy z małej litery.

W celu pogłębienia analizy zastosowano dla zbadania czasowo-przestrzennej stabilności zachowań wyborczych Podhalan metodologię analizy statystycznej (współczynnik korelacji

Pearsona) obliczane dla poszczególnych opcji politycznych, poziomu frekwencji wyborczej i kolejnych elekcji parlamentarnych. Pozwoliło to ukazać występujące prawidłowości postaw i ich trendy. Wykazano największą stabilność poparcia dla lewicy, generalnie stanowiącej jednak opcję mniejszościową pośród wyborów politycznych Podhala. Jednak ostateczne wnioski płynące z tej analizy potwierdzają stabilność zachowań Podhala, a pewna przewaga poparcia dla opcji prawicowej też została wykazana. Czwarty rozdział kończy autorska typologia wyborcza miejscowości Podhala zilustrowana bardzo ciekawą mapą 4.32 (s. 125).

W piątym rozdziale dysertacji mgr R. Linkowski analizuje *Uwarunkowania przestrzennego zróżnicowania zachowań mieszkańców Podhala*. Analizę przeprowadza najpierw na poziomie gmin, następnie przechodzi do skali miejscowości, aby na zakończenie tego rozdziału zająć się szczególnie interesującymi regionami historycznymi Orawą, Spiszem i Rusią Szlachtowską. Regiony te zamieszkują mniejszości narodowe na Orawie i Spiszu są to Słowacy, choć jak wykazały badania prowadzone przez recenzenta przed 30. laty identyfikacja narodowa mieszkańców mówiących gwarą przejściową, pomiędzy językami polskim i słowackim, bywa zróżnicowana i zmienna w czasie. Natomiast wsie Szlachtowa i Jaworki to najbardziej na zachód wysunięte pierwotne siedliska Łemków (Rusinów).

Analizie podlegało zróżnicowanie struktur społeczno-przestrzennych Podhala i w tym kontekście oceniano postawy wyborcze i zasadnicze podziały socjopolityczne. Poziom gmin stał się jedynym możliwym do analizy w świetle zróżnicowanego poziomu agregowania dostępnych danych statystycznych. Wymusiło to również ograniczenie czasowe badań i dopasowanie wyborów do okresu, dla którego dysponowano danymi, przyjęto zatem do analizy wybory 2007 r. Konieczne było też korygowanie wyników, w niektórych miejscowościach, w związku z fałszującym je efektem startu w tych wyborach lokalnego prominenta. Wynikiem tej analizy jest wielce pouczająca mapa 5.1 (str. 130) stanowiąca typologię wyboczą gmin Podhala. Przeprowadzono też rachunek korelacji Spearmana pomiędzy poparciem głównych opcji politycznych a wskaźnikami opisującymi zróżnicowanie społeczno-kulturowe Podhala, tworząc macierz korelacji. Wynikiem są wykresy 5.4 i 5.5 ilustrujące rozkład gmin na osiach podziałów socjopolitycznych w latach 2007 i 2015 (s. 144). W kolejnej części rozdziału zanalizowano relację pomiędzy postawami wyborczymi a rangą funkcji rolniczej w danej gminie, wykazując brak istotnych różnic na Podhalu względem innych regionów kraju.

W dalszej części rozdziału Autor przechodzi do analizy na poziomie miejscowości, co jest bardziej utrudnione niż przy analizie na poziomie gmin, z racji agregowania danych statystycznych głównie do gmin. Oparto się zatem na terenowych badaniach poszczególnych

autorów, odnoszących się do różnych fragmentów Podhala i pochodzących z różnych okresów, nawet sprzed kilku dekad. Brak danych z poziomu miejscowości uniemożliwiał inną niż obrana drogę gromadzenia informacji. Alternatywą, byłyby własne studia terenowe możliwe jednak na małym obszarze (np. recenzent prowadził takie badania na Orawie i Spiszu, kolejno rok po roku w latach 90.XX w.), ale nie jest to do zrealizowania przez jedną osobę na całym obszarze badawczym w akceptowalnym czasie. W tej części nieco zaskakuje omawianie zróżnicowania poziomu edukacji mieszkańców, struktury demograficznej, liczby podmiotów gospodarczych w podrozdziale poświęconym dostępności komunikacyjnej?

Kolejno oceniono wpływ migracji krajowej i zagranicznej. Słusznie Autor wnioskuje, że niskie wskaźniki np. frekwencji w niektórych miejscowościach mogą być skutkiem czasowej nieobecności w kraju sporej części ich stałej populacji. Tym samym czynnikiem tłumacząc obecnie sołtysi i wójtowie z Podhala niski poziom wszczepialności przeciwko COVID-19.

W kolejnym fragmencie pracy Autor koncentruje się na analizie relacji pomiędzy zróżnicowaniem społeczno-gospodarczym a preferencjami politycznymi małych regionów historycznych Orawy i Spiszu, które relatywnie późno (1920) włączono pod polską jurysdykcję, a w okresie drugiej wojny światowej przejściowo utracono ich związek z resztą ziem polskich. Wskaźniki dotyczące zjawisk społeczno-gospodarczych z poziomu miejscowości ponownie zaczerpnięto z publikacji innych autorów, w tym niepublikowanych opracowań wykonanych w macierzystym Instytucie Autora w przeszłości. Szczególną uwagę zwrócono na obecność w tych regionach mniejszości słowackiej. Nie jest jasne, czemu w tytule podrozdziału 5.2.4 nie wymieniono Spiszu, do którego w tej części pracy Autor obszernie się odwołuje? Omawiając postawy wyborcze ludności słowackiej Autor sięga także po wyniki wyborów prezydenckich, w kontekście poparcia dla prezydentury A. Kwaśniewskiego, było to zjawisko szersze, polegające na poparciu dla lewicy udzielanemu przez mniejszości narodowe i religijne w Polsce. Opcja ta postrzegana była, jako jedyna siła polityczna zdolna obronić ich przed katolicko-narodową hegemonią opcji prawicowej, ale też ludowej, a pod względem religijnym nawet opcji liberalnej. Nadzieja ta okazała się ostatecznie płonna. W kontekście niebędących wprawdzie przedmiotem pracy, ale jednak przez Autora przywołanych na str. 174 postaw wyborczych mniejszości litewskiej, warto było odwołać się do pracy Marka Barwińskiego, *Mniejszość litewska w Polsce. Studium przypadku gminy Puńsk*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 2014, nr 35, s. 137-153.

W tym miejscu godna podkreślenia jest ciekawa analiza Autora dotycząca odmienności postaw wyborczych elektoratu wsi Nowej Białej i Krempachów, sugerująca odmienną i swoistą autarkiczność Krempachów w zakresie zawieranych związków małżeńskich. Sugeruję

dodatkowo w tej analizie uwzględnić obecność w Nowej Białej relatywnie sporej grupy ludności romskiej. W przypadku odmienności postaw mieszkańców Rzepisk i Kacwina natomiast warta uwzględnienia jest tradycja przemytu koni przez granicę z Czechosłowacją szlakiem obniżenia w dolinie Kacwinanki, co z Rzepisk wymagało pokonania przełęczy Nad Łapszanką. Zatem nieformalne kontakty ze Słowacją były już w Kacwinie w okresie komunistycznej bariery granicy państwowej, a po uruchomieniu tu przejścia granicznego w 1999 r. jeszcze się mogły pogłębić. W rozważaniach na temat przeniesienia głosów z komitetu L. Molitorisa na PO warto też rozważyć kontrowersyjność postaci Przewodniczącego, który w wielu miejscowościach zamieszkałych przez Słowaków nie cieszył się dużą estymą. Reasumując tę część, Autor słusznie bardzo ostrożnie podchodzi do zagregowanych danych stwierdzając, że nie można na ich podstawie wnosić o rzeczywistych postawach polskich Słowaków.

Odrębnej analizie podano też bardzo ciekawy region Rusi Szlachtowskiej (po polskiej stronie są to dwie miejscowości Szlachtowa i Jaworki). W tej części daje się zauważyć ponownie brak odniesień do kilkunastu publikacji na temat Łemków, w tym ich postaw wyborczych autorstwa Marka Barwińskiego.

W dalszej części rozdziału przedstawiono problem tzw. efektu przyjaciół i sąsiedztwa na Podhalu, polegającym na, fałszującym obraz wyborów, lokalnym nadmiarowym poparciu dla osobiście znanych wyborcom lub prominentnych kandydatów. Na zakończenie piątego rozdziału Autor proponuje typologię miejscowości Podhala opracowaną w oparciu o dwuwymiarową rywalizację na linii prawica-lewica i ludowcy-liberałowie (ryc. 5.28, s. 190).

W rozdziale szóstym zanalizowano *Podziały socjopolityczne na Podhalu*, wychodząc od analizy porównawczej Podhala, z preferencjami politycznymi mieszkańców całego kraju. Kolejno omawia wewnętrzne zróżnicowanie Podhala pod względem poparcia dla wyróżnionych opcji politycznych – lewicy, prawicy, ludowców i liberałów. Autor podjął też próbę oszacowania jak przepłynęły głosy zwolenników lewicy i prawicy z okresu postkomunistycznego na analogiczne poparcie w układzie konfrontacji PO-PiS. Omawia przy tym sylwetki prominentnych działaczy PO z Podhala, a następnie podejmuje rozważania na temat zachowań wyborczych popleczników ludowców. Kolejnym krokiem była analiza podział socjopolitycznego PO-PiS na Podhalu w porównaniu do sytuacji w całym kraju (ryc. 6.4, s. 213). W efekcie tych analiz zaprezentowano syntetyczny obraz zmian poparcia dla opcji politycznych na Podhalu w wyborach parlamentarnych (ryc. 6.6. str. 221). Jako ostatnie poddano analizie zmiany które zaszły na Podhalu w wyborach parlamentarnych 2015 r. Na zakończenie tych rozważań ukazano odmiennność postaw politycznych Podhalan na tle kraju

oraz byłej Galicji, wykazując szczególny charakter tych postaw, odmienny zarówno od krajowych jak i galicyjskich. Bardzo ciekawe są rozważania na temat wpływu czynników materialnych i kulturowych na to zróżnicowanie (s. 241).

Ostatni siódmy rozdział dysertacji to *Podsumowanie i wnioski*. Autor postanowił wnioski ponumerować (a jest ich aż 32) co wygląda nieco dziwnie. Wydaje się, że przy tak sprawnym operowaniu językiem, co cechuje Autora, wywód logiczny zamiast enumeracji byłby stosowniejszy, co sprawdziło się w poprzednich częściach pracy. Całe pakiety wniosków zostały przypisane do kolejnych pytań badawczych. Wyciągnięte z badania wnioski są prawidłowe, interesujące i dobrze pokazują obraz postaw politycznych Podhalan, ich zmienność w toku kolejnych elekcji i zróżnicowanie przestrzenne, a także wyjątkowość w skali kraju i historycznego regionu zaboru austriackiego. Autor dostrzega przy tym fakt, że problem choć generalnie wyjaśniony, mógłby być dalej pogłębiany i nawet wskazuje problemy godne dalszego zainteresowania badaczy np. wpływ turystyki na postawy wyborców. Ponadto Autor wydzielił wnioski aplikacyjne i metodyczne, co ma szczególny walor. Osobiście nie popieram wniosku aplikacyjnego nr 28 zachęcającego do złych praktyk gerrymanderingu.

Podsumowując należy stwierdzić, iż dysertacja doktorska mgr Radosława Linkowskiego jest dziełem oryginalnym, w pełni autorskim, dobrze osadzonym w geografii wyborczej, naukach politycznych a także socjologii politycznej, wykazującym błędność stereotypowego poglądu na postawy wyborcze Podhalan i unaoczniającym rzeczywisty stan zróżnicowania przestrzennego tych postaw w skali mikro. Drobne i nieliczne uchybienia oraz kwestie dyskusyjne podniesione w recenzji, w żadnym stopniu nie umniejszają wartości pracy jako kompletnego dzieła o dużej wartości poznawczej, wniesionej przez Autora do polskiej geografii wyborczej.

Praca może mieć również wymiar aplikacyjny przede wszystkim dla aktorów lokalnej sceny politycznej (co Autor sugeruje we wniosku aplikacyjnym nr 27), gdyby nie świadomość, że znakomita większość z nich nie opiera się niestety w podejmowaniu decyzji politycznych na badaniach naukowych.

Podkreślenia godny jest fakt niezwykle starannego edytorsko przygotowania rozprawy Pana R. Linkowskiego, brak tzw. literówek, bardzo estetyczny, a zarazem prawidłowy metodologicznie dobór barw kartogramów, ładny styl wypowiedzi, jasny wywód unikający zbędnej „sycyfifikacji” tekstu, znakomicie utrudniającej percepcję dzieła przez laika.

Reasumując stwierdzam, że przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pana mgr Radosława Linkowskiego zatytułowana *Geografia wyborcza Podhala po 1989 roku* spełnia

wymogi stawiane pracom doktorskim w *Ustawie z dnia 13 marca 2003 r. O stopniach i tytułach naukowych oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* i wnoszę o dopuszczenie przez Radę Dyscypliny Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna Uniwersytetu Jagiellońskiego Pana mgr Radosława Linkowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Praca ze względu na walor poznawczy, szeroki i pogłębiony zakres dociekań badawczych, liczne nurty poboczne i komparatystyczne, doskonały kształt edytorski, tak językowy jak i kartograficzny, zasługuje na specjalne wyróżnienie.

